

TOM BOTTOMORE • Siyaset Sosyolojisi

TOM BOTTOMORE Tam adı ‘‘Thomas Burton Bottomore’’ olan Britanyalı Marksist sosyolog (1920-1992), 1953’ten 1959’a kadar Uluslararası Sosyoloji Derneđi’nin başında bulundu. Pek çok Marksist eserin çevirmenliğini ve editörlüğünü üstlendi. London School of Economics’te Sosyoloji Bölümü’nde okutmanlık yaptı. Daha sonra akademik özgürlükler hususunda yaşadığı ihtilaf nedeniyle ayrıldığı Simon Fraser niversitesi’nde iki yıl boyunca Siyaset Bilimi, Sosyoloji ve Antropoloji bölümlerinin başkanlığını yürüttü. Yedi sene Sussex niversitesi’nde Sosyoloji profesörü olarak görev yaptı. *A Dictionary of Marxist Thought (Marksist Düşünce Sözlüđü*, İletişim Yayınları, 2012) ve *The Blackwell Dictionary of Twentieth Century Social Thought* gibi önemli eserlerin editörlüğünü üstlendi. Dilimize de vrilen önemli kitapları şunlardır: *Frankfurt Okulu ve Eleřtirisi* (Say, 2016), *Toplumbilim* (Der, 2000), *Sosyolojik zmlenimin Tarihi* (Kırmızı, 2014), *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), *Seçkinler ve Toplum* (Gündođan, 1990).

Political Sociology

© 1993 Tom Bottomore

Bu kitabın yayın hakları Pluto Press, London’dan alınmıştır.

İletişim Yayınları 2512 • Politika Dizisi 166

ISBN-13: 978-975-05-2230-7

© 2017 İletişim Yayıncılık A. ř.

1. BASKI 2017, İstanbul

EDITÖR Aybars Yanık

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Funda Cantek

DIZİN Berkay zm

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İř Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

TOM BOTTOMORE

Siyaset Sosyolojisi

Political Sociology

ÇEVİREN *Erol Mutlu*

İçindekiler

Giriş	7
1 Demokrasi ve Toplumsal Sınıflar	25
2 Toplumsal Hareketler, Siyasi Partiler ve Siyasal Eylem	51
3 Siyasal Sistem Türleri	73
4 Siyasal Değişim ve Çatışma	99
5 Yeni Ulusların Oluşumu: Milliyetçilik ve Kalkınma	125
6 20. Yüzyılda Küresel Siyaset	147
<i>KAYNAKÇA</i>	175
<i>DİZİN</i>	187

Giriş

Siyaset sosyolojisinin konusu, toplumsal bağlamı içinde iktidardır. Burada “iktidar”dan kastedilen, bir bireyin veya toplumsal bir grubun, gerekirse diğer bireylerin ve grupların çıkarlarına, hatta muhalefetine karşı bir eylem sürecini izleme (karar alma ve uygulama, daha genel olarak da, karar alma gündemini belirleme) yetisidir. Bu açıklamada amaç iktidar kavramının eksiksiz ve yeterli bir tanımını vermek değil, sadece bir araştırma alanına ilişkin bir ön-betimleme yapmaktır. Özgül siyasal kuramlarda çeşit çeşit iktidar kavramları bulunmakta olup,¹ bu kitabın akışı içinde böylesi kuramların oluşturulmasında karşılaşılan başlıca kavramsal zorluklardan kimileri daha ayrıntılı şekilde araştırılacaktır. Temel “iktidar” nosyonuna ilişkin olarak ortaya atılabilecek soruların yanı sıra, “yetke”, “nüfuz” ve “güç” veya “şiddet” gibi kökteş (*cognate*) nosyonlarla ilgili başka sorular da bulunmakta olup, bunların da özgül kuramsal şemalar bağlamında incelenmesi gerekecektir.

Belirtmiş olduğum geniş anlamlı iktidar unsurunun, hep-

1 Örneğin şuradaki tartışmaya bkz. (Lukes, 1978).

sinde olmasa bile, çoğu toplumsal ilişkide –ailede, dinsel birliklerde, üniversitelerde, sendikalarda ve benzerlerinde– var olduğu açıktır ve bu daha geniş siyasal araştırma alanı görünümünün gözden uzak tutulmaması çok önemlidir. Ne var ki, siyaset sosyolojisinin başlıca konusu, sınırları belli olan bir toplum düzeyinde (bu toplum bir kabile, ulus-devlet, bir imparatorluk veya başka tür bir toplum olabilir) iktidar fenomeni, bu toplumlar arasındaki ilişkiler ve bu iktidarın belirlenimiyle doğrudan ilgili toplumsal hareketler, örgütlenmeler ve kurumlar olagelmıştır ve olmalıdır da. İktidar en katıksız, en belirgin biçimiyle bu alanda görüldüğü için diğer alanlarda ve diğer biçimlerdeki tezahürü, ancak bu elverişli konumdan bakıldığında yeterince anlaşılabilir.

Bence, siyaset sosyolojisi ile siyaset bilimi arasında anlamlı bir kuramsal ayırım yapmak olanaksızdır. Olsa olsa, ya geleneksel takıntılardan ya da uygun bir işbölümünden kaynaklanan farklılıklar görülmektedir; sözgelisi, “hükümet makinesi” olarak adlandırılabilir şeye –yasama, idare ve yasal düzenleme aygıt ve süreçlerine– siyaset bilimcilerin gösterdiği özel ilgi, bir dereceye kadar toplumsal bağlamdan yalıtılmış olarak ele alınmış ve esas olarak betimleyici bir tarzda işlenmiştir. Öte yandan, (siyaset sosyolojisinden ayırt edilemeyen) modern siyaset biliminin 18. yüzyıl sonrasındaki karakteristik gelişimini “siyasal” ile “toplumsal” arasında yapılan açık bir ayırma, “toplum”un sistemli bir araştırma nesnesi olmasına ve bunun siyasal ve toplumsal yaşam arasındaki ilişkilere yansımaya borçlu olduğu öne sürülebilir.²

2 Bkz. (Runciman, 1959), 1. Bölüm. Bu görüşün geniş bir uzantısı vardır. Şayet, “siyaset” ile “toplum” arasındaki ilişkiye ait bir araştırma alanının tanımlanması suretiyle yeni bir siyaset biliminin ortaya çıktığı öne sürülecek olursa, bunun uzun bir zaman süresi içinde, çok sayıda düşünsel disiplinde ortaya çıktığı, böylelikle de yeni bilimin sadece geleneksel siyasal düşünce ve siyaset sosyolojisi değil, aynı zamanda hukuk bilimini, hukuk sosyolojisi, eko-

Bu ayrım, köken olarak “sivil toplum” ile “devlet” arasındaki karşıtlık şeklinde formüle edilmiş olup Ansiklopediciler’in ve Saint-Simon’un yapıtlarında, İskoç felsefeci ve tarihçilerin incelemelerinde, özellikle de Adam Ferguson’un *Essay on the History of Civil Society*’siyle (*Sivil Toplumun Tarihi Üzerine Deneme*) Hegel’in hukuk ve devlet felsefesi üzerine yazılarında farklı biçimlerde yorumlanmıştır. Ardından da, klasik anlatımını Marx’ın (1859: Önsöz) kendi toplumsal kuramının altını çizen ilkeye ilişkin açıklamasında bulmuştur.

Incelemelerim beni şu sonuca yönetti: Devlet biçimleri kadar yasal ilişkiler de, ne kendi başlarına anlaşılabilirler ne de insan zihninin genel ilerlemesi olarak adlandırılan süreç tarafından açıklanabilirler; bunların kökleri Hegel’in 18. yüzyıl İngiliz ve Fransız yazarlarını izleyerek *sivil toplum* adını verdiği maddi yaşam koşullarında bulunmaktadır ve ekonomi-politik sivil toplumun anatomisini araştırmalıdır.

Bu yeni siyaset anlayışı, üretim sisteminin diğer toplumlardakinden çok daha büyük bir güç ve bağımsızlık kazandığı yeni bir toplum tipi olan modern kapitalizmin ortaya çıkışıyla birlikte gelişti. Böylelikle “sivil toplum”, “burjuva toplumu”yla kısmen eş tutulmaya; ekonomi politiğin “siyasal” bir birim olarak asli önemi kabul edilmeye başlandı ve çağın temel sorunu olarak bir yanda üretim alanı, mülkiyet ve emek, diğer yanda örgütlü siyasal iktidar –devlet– arasındaki ilişkinin formülasyonuna girildi. Bu düşünsel uğraşlar ve bunların içinde boy attıkları bağlam, Hegel tarafından *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* adlı kitabında açıkça belirtil-

nomi politiği ve siyasal antropolojiyi içerdiği kabul edilmelidir. Böylece siyaset sosyolojisi çeşitli disiplinlerin yöntem ve sonuçlarına dayanmakta olup yalnızca özgül bir araştırma alanının ve pekâlâ başka bir isimle de adlandırılabilen bir grup kuramsal sorunun betimleyici başlığından başka bir şey değildir. Bu konu için ayrıca kitabın son bölümüne bakınız.

mişti: Hegel, “sivil toplum yaratımının, modern dünyanın bir kazanımı” olduğunu iddia etmiş ve sivil toplumu, üyelerinin birliğinin onların ihtiyaçları, hukuk sistemi –yani kişi ve mülkiyetinin güvenliğini sağlayan araçlar–, özel ve ortak çıkarlarına ulaşmak için harici bir teşekkül tarafından sağlandığı serbest piyasanın iktisadi bir modeline dayanarak tanımlamıştı.³ Hegel’in görüşüne göre, sivil toplum devlet tarafından çözülecek birçok sorun getirir; bunlar arasında hepsinden önce, servetle yoksulluğun birbirleriyle bağlantılı olarak artması ve bunun yarattığı toplumsal kutuplaşma ve çatışma bulunmaktadır.

Marx’ın kuramının gelişiminde bu kavramların taşıdığı önemi kavramak zor değildir. Marx’ın, Hegel’in düşüncesini dönüştürmesi, başta sivil toplumun çelişkilerinin üstesinden gelebilecek daha yüksek bir evrensellik olarak devlet fikrinin reddedilmesini ve kapitalist üretim tarzında devletin servet ve yoksulluk arasındaki çelişkiye, dolayısıyla da toplumun bu çelişen yönlerini cisimleştiren iki sınıf –burjuvazi ile proletarya– arasındaki çelişkiye kesinlikle bağlı olduğu iddiasını içerir. Böylece devlet, başlıca harekete geçirici güçleri özgül bir üretim tarzından kaynaklanan bütünsel bir toplumsal sürecin bağımlı bir ögesi olarak düşünülmektedir.

Ama sivil toplum ile devlet arasındaki ilişkiyi farklı bir şekilde ele alan ve farklı bir siyaset sosyolojisi yorumuna katkıda bulunan bir başka siyasal düşünce üslubu daha bulunmaktadır. Bu alternatif görüş ilk anlatımını, demokrasinin gelişimiyle Fransa, İngiltere ve Amerika’da *ancient regime*’e karşıt olarak bir “modern” toplumun oluşumunu konu alan bir bilimde, Tocqueville’in “yeni bir dünya için gerek duyulan yeni bir siyasal bilim”inde bulmaktadır. Tocqueville’in görüşündeki ayırt edici nitelik, 18. yüzyılın “yeni

3 Hegel’in sivil toplum kavrayışı ve bunun devletle ilişkisi üzerine mükemmel bir tartışmayı Avineri’de (1972: 141-154) bulabilirsiniz.

dünya”yı yaratmakta olan iki devrimci akımını –demokratik devrim ve sanayi devrimi– anlatırken, onun Marx’tan farklı olarak ilkinde daha fazla önem verdiği ve bu ilk devrime modern toplumların biçimlenişinde daha çok anlam yüklediği söylenerek kabaca ortaya konabilir. Kaynakları ne olursa olsun, diye düşünüyordu Tocqueville, demokratik hareketin sonuçları açıktır: Temel yönsemesi, kalıtsal mertebeye farklılıklarını ortadan kaldırarak ve tüm uğraşılara (mesleklerle), ödüllere ve saygınlığa toplumun bütün üyelerinin erişimini olanaklı kılarak toplumsal eşitliği sağlamaktır. Tocqueville’in değerlendirmesine göre, bu eğilimin istenen olduğu kadar istenmeyen yönleri de vardı. Demokratik bir hükümet, olasılıkla etkinliklerini en çok sayıda insanın esenliğine adayacak ve liberal, ılımlı ve düzenli bir toplum kurabilecekti. Öte yandansa, demokratik topluluklarda “doymak bilmeyen bir tutku” olan toplumsal eşitliğin peşinden koşulması, Tocqueville’e göre, bireylerin özgürlüğüyle çatışabilirdi; bu yarışmada da olasılıkla ilki egemen olup, en aşırı örneğiyle “kölelikte eşitlik”e doğru bir yönseme gösterebilirdi.

Özellikle 1848 devrimlerine ilişkin çözümlemelerinde⁴ görülebileceği üzere, Tocqueville demokratik hareketin içinde var olduğu sanayi kapitalizmi bağlamını göz ardı etmiyordu, ama coğrafya, kanunlar ve geleneklerden etkilenen –bu nedenle de farklı toplumların gelişiminde farklı bir yol izleyen (Tocqueville’in ilgisini her şeyden önce Amerika ile Fransa arasındaki bir benzerlik çekmekteydi)– bir demokratik siyasal rejime, toplumsal hayatın genel koşullarını belirlemede bağımsız bir etkililik yüklüyordu. Siyasetin özerkliğine ilişkin bu fikir, daha sonraki birçok düşünür tarafından, Marksizme daha bilinçli bir muhalefet halinde ayrıntısıyla işlenip 19. yüzyılın sonundan itibaren siyasal ku-

4 Bkz. (Mayer, 1948). Ayrıca Tocqueville ile Marx’ın görüşlerinin karşılaştırılması için bkz. (Zeitlin, 1971: 97-120).

ramın belli başlı kutuplarından birini oluşturur duruma gelmiştir. Bu bir şekliyle Max Weber'in üretim araçlarının temerküzüne koşut ve onun kadar önemli gördüğü yönetim araçlarının temerküzüne ilişkin açıklamalarında; daha da genel olarak ulus-devletin rolüyle ve ulusal siyaset üzerinde çeşitli siyasal yönsemelerin –özellikle sosyalist hareketin– bağımsız etkisiyle ilgili düşünsel çabalarında açığa çıkmaktadır. Robert Nisbet'in belirttiği gibi (1966: 292), Weber'de “Tocqueville'e çok yakın bir zihinsel mizaç” ve bireysel özgürlüğün, eşitlik tutkusundan (bunun da bir rolü olmakla birlikte) çok rasyonalizasyon güçlerinin egemen olduğu toplumlardaki geleceğine ilişkin değerlendirmesinde benzer ama olasılıkla daha da derin bir karamsarlık bulunduğu göze çarpmaktadır.

Bağımsız siyasal güçlerin önemi, Marksizme daha doğrudan meydan okuyacak şekilde, Mosca ve daha da uzlaşmaz bir şekilde Pareto tarafından formüle edilen seçkinler kuramıyla öne sürülmüştür. Mosca'ya göre (1896: 50):

Bütün siyasal organizmalarda bulunan değişmez olgular ve yönsemeler arasında biri o denli açıktır ki, en ilgisiz göz bile onu görür. Bütün toplumlarda –çok az gelişmiş ve uygarlığın ilk ışıklarına güçbela ulaşabilmişlerden en ileri ve güçlülerine kadar– iki insan sınıfı görülür – yöneten bir sınıf ile yönetilen bir sınıf. Her zaman sayısı daha az olan ilk sınıf, tüm siyasal işlevleri yerine getirir, erki tekeline alır ve erkin getirdiği üstünlüklerden yararlanır; buna karşılık sayısı daha fazla olan ikinci sınıf, birincisi tarafından kâh az çok yasal, kâh az çok keyfi ve şiddete dayalı olarak yönetilir ve denetlenir.

Pareto (1915-1919) bu kuramın seçkinlerin yönetimini toplumsal yaşamın evrensel, değişmeyen ve değiştirilemeyen bir olgusu olarak sunan, varlığı bireyler arasındaki psi-

kolojik farklılıklara dayanan bir yorumunu geliştirmiştir. Mosca ise, seçkinlerin kompozisyonunda ve yönetenle yönetilen arasındaki ilişkide, toplumdaki sayısız farklı çıkarları temsil eden çeşitli “toplumsal güçlerin” etkisiyle tarihsel değişiklikler olabileceğini kabul ederek ilk görüşünü biraz yumuşatmıştır.⁵

Özetlediğim iki düşünce şemasının her biri, ya siyasetin genelde az çok özerk olduğu ya da diğer toplumsal güçlere, özellikle ekonomik alanda ortaya çıkanlara tamamen bağımlı olduğu öne sürülerek, aşırı bir biçimde sunulabilir. Nitekim Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*'nda Marksist toplum kuramının “tüm siyasetin iktidarsızlığını” içerdiğini iddia etmektedir, çünkü herhangi bir zamanda belli bir toplumun siyasal sistemi de, bu sistemin dönüşümü de siyasal olmayan güçler tarafından belirlenmektedir. Öte yandan, seçkin kuramlarına ilişkin yorumlara göre bu kuramlar, çoğunlukla tüm toplumların siyasal sistemleri arasında –siyasal ve toplumsal koşullardaki farklılıklardan etkilenmeyen– temel bir benzerlik olduğu; bunun ya örgütlü bir azınlık olmayla örgütsüz bir çoğunluk olma konumları arasındaki evrensel eşitsizlikten ya da insan doğasındaki ve yeteneklerin eşitsiz dağılımındaki genel bir tek-biçimlilikten kaynaklandığı iddiasındadırlar.

Ne var ki, genellikle her iki taraf üzerine olan fikirler yeterince dile getirilmiş olup “siyasal” ile “toplumsal” arasındaki temel ilişki sorunu, karşılıklı etkileri ve tarihsel çeşitlenmeler göz önüne alınarak daha karmaşık bir tarzda tartışılmaya başlamıştır. Böyle bile olsa, bu ilişki hâlâ bir tartışmanın odak noktasıdır ve bu tartışmada Marksizm (kendi iç çeşitliliğine ve yeni bazı düşünürlerin devletin rolünü yeniden değerlendirmelerine karşın) sadece siyasal kurumla-

5 Seçkin kuramlarının daha ayrıntılı bir tartışması için bu kitabın üçüncü bölümüne ve Bottomore'a (1964) bakabilirsiniz. Ayrıca bkz. (Albertoni, 1987).

rın bağımsız etkileriyle –parti sistemleriyle veya hükümet ve yönetim tipleriyle– ilgilenen veya siyasal yaşamı, toplumsal sınıftan çok ulusal topluluklar aracılığıyla çözümleyen kuramlara genel olarak karşıdır.

Birbiriyle çatışan kuramsal şemalara yol açan tek önemli konu bu değildir. Geçen birkaç on yılın siyaset sosyolojisinde, başlıca zihinsel uğraşları denklik (*equilibrium*) durumuna yönelen toplumsal sistemin bir ögesi olarak düşünülen mevcut siyasal kurumların işleyişi olanlarla, dikkatlerini esas olarak istikrarsızlık ve değişim potansiyeli yaratmaya yönelik güçler üzerinde toplayanlar arasında genel bir karşıtlık bulunmaktadır. Bu anlayışlardan ilki, 1950’lerde sosyolojide özellikle sözü geçen ve toplumu varlığı çeşitli öğeleri veya alt-sistemleri arasındaki tamamlayıcı ilişkiler tarafından sürdürülen, en sonunda da bir ortak değerler kümesine dayanan bütünlük bir sistem olarak görüntüleyen işlevselci kuramla yakından ilişkilidir. Bu toplum imgesi veya modeli sayesinde ki, (bundan sonraki bölümde daha ayrıntılı şekilde incelenecek olan) “istikrarlı demokrasiler” nosyonu ortaya atılmıştır; genellikle, tarım toplumlarının giderek günümüz sanayi toplumlarının yaşam koşullarına, değerlerine ve kurumlarına uyarladıkları bir süreç olarak düşünülen “kalkınma” ve “modernleşme” tartışmalarının çoğuna şekil veren de bu aynı genel modeldir. Bu görüş, örneğin Samuel P. Huntington’ın “ülkeler arasındaki en önemli siyasal ayrışım ... onların yönetim düzeyleriyle ilgilidir” önermesiyle başlayıp “siyasetleri oydaşmaya (*consensus*), topluluğa, meşruiyete, örgütlenmeye, istikrara vücut veren” ülkelerle bu niteliklerden yoksun olup, onların yerine yoğun etnik ve sınıf çatışmaları, isyan ve güruh halinde şiddet, parçalanmış partiler gibi özellikler gösteren ülkeler arasında bir ayrım yaptığı *Political Order in Changing Societies* (Değişmekte olan Toplumlarda Siyasal Düzen) başlık-

lı eserinde tüm canlılığıyla savunulmaktadır. Böylelikle, istikrar, yetkin örneği demokratik sanayi toplumlarının siyasetinde görülen en yüce siyasal değer olarak göklere çıkarılmaktadır.

Bu fikirler, 1960'larda, sanayi toplumlarında şiddetli siyasal çatışmaların yeniden canlanması ve hâlâ bir sonuca ulaşma işareti görünmeyen ekonomik ve siyasal bunalım koşullarının ortaya çıkmasından bu yana, inandırıcılığından çok şey yitirmişlerdir. Bunun sonucunda, ana esin kaynağı Marksizm olan ve tüm toplumsal sistemlerde gerilimlerin, çelişkilerin ve çatışmaların varlığını çıkış noktası alıp düzen ve istikrarın devamını çeşitli uzlaşmaz karşıtlıkların (*antagonism*) sadece kısmi ve geçici (nedir ki, tarihsel bakımdan mutlaka kısa ömürlü olması gerekmeyen) çözümü olarak değerlendiren alternatif modele duyulan ilgide belirgin bir canlanma olmuştur. Belirli bir toplum biçiminin üretimi ve yeniden üretiminde "ortak değerlere" genel bir bağlılığa karşıt olarak, kuvvet kullanımına daha fazla yer vermesi de bu modelin bir karakteristiğidir; bununla birlikte, değerlerin kendilerinin ve içini doldurdıkları bütün kültürel sistemin zorlama olmaksızın gerçekleşen bir düşünsel anlaşmayla değil, genellikle "simgesel şiddet"⁶ uygulamasıyla oluşturulduğu kabul edilebilir. Ne var ki bu, böylesi bir modelde, daha özgül olarak da Marksist kuramda, siyasal egemenliğin sadece, hatta esas olarak çoğu durumda kuvvet kullanımına dayandığının düşünülmesi gerektiği anlamına gelmemektedir; yerleşik bir toplumsal sistemin sürekliliğini sağlamada gösterdiği başarı ekonomik egemenliğin kültürel değerlerin yeniden üretimi üzerindeki denetimi ile azınlıkların daha üstün örgütlenmesinin de dahil edilebileceği karmaşık bir koşullar kümesinden kaynaklanmaktadır. Kısacası, bu model, hiç değilse yorumlarından birinde, siyasal egemenliğin

6 Özellikle bkz. (Bourdieu ve Passeron, 1977).

daha genel bir “toplumsal iktidar”ın üzerine kurulu olduğu görüşünü içermektedir. Dođu Avrupa’daki komünist rejimlerin çökmesiyle sonuçlanan hissedilir bir gerginlik ve ihtilafın ortaya çıkmasıyla birlikte, resmî ve dayatılan bir devlet ideolojisi olarak tanımlandığından ötürü, Marksist düşüncenin tesiri epey gerilemişti. Yine de, asıl katkıyı Marksizmin yaptığı, toplumda mücadele ve çatışmayı vurgulayan model hâlâ etkilidir ve doğrusunu söylemek gerekirse bu, Dođu Avrupa’da vuku bulmuş olan değişimi çözümlenmede verimli bir biçimde kullanılabilir.

Bu birbirine karşı iki anlayış kümesi –siyasal güçlerin özerkliğine karşı bunların bağımlılığı, değerler aracılığıyla istikrar, bütünleşme ve belirlenime karşı toplumsal sistemlerin en belirgin karakteristikleri olarak değişebilirlik (*mutability*), çelişki ve kuvvet kullanımı– birlikte düşünöldüğünde, bu kitapta inceleyeceğim kuram ve araştırmaların bunlardan birine ya da diğere az çok uygun bir şekilde bağdaştırılabileceği dört olası model sağlamaktadırlar. Ama bu yine de siyaset sosyolojisinde yaygın olan kavram çeşitliliğini tamamıyla kapsamamaktadır. Sosyal bilimciler arasındaki metodolojik anlaşmazlıklar siyasal incelemelerde, dile getirilmektedir; üstelik belli bir görüş veya yöntem bağılılığın sorunların seçiminde, soruşturmanın yürütülmesinde ve akıl yürütme biçiminde önemli uzantıları olduğundan, burada söz konusu olan belli başlı konuları kısaca da olsa daha özgül biçimde incelemekte yarar bulunmaktadır; çünkü bunlar çoğunlukla dar ve çok basit bir şekilde sunulmaktadırlar. Uzun zamandır süregelen önemli bir anlaşmazlık, doğa bilimleriyle toplumsal bilimler arasında özsel bir fark olmadığını düşünen, dolayısıyla da toplumsal olayların nedensel bir açıklamasını sağlama hedefini gözetenlerle bu anlamda bir toplumsal bilim fikrini reddeden ve insan toplumlarıyla ilgili incelemelerin amaçlı, kurala dayalı eyle-

min anlamını kavramaktan ibaret olduğunu savunanlar arasında bir farklılaşmaya yol açmaktadır.⁷ Anlaşmazlık birkaç şekilde sürdürülmekte olup, bunları şöyle sıralamak mümkündür. Özellikle Alman sosyologları ve tarihçileri arasındaki, 19. yüzyılın sonlarında başlayan ve geçen yirmi yıl içinde daha geniş bir bağlamda yeniden ortaya çıkan tartışmada “pozitivizm”in “yorumlayıcı” (*verstehende*) bir yöntemin duruş açısından (*standpoint*) eleştirilmesi; sosyal bilimlerin son zamanlarda fenomenolojik ve hermenötik bir bakış açısından eleştirilmesi; diğer yanda yapısalcı veya bilimsel-realist bir görüşün destekçilerince müdafa edilen, sosyal bilimlerin bilimsel karakterinin yeniden savunusu⁸ ve Marksist düşünürler içinde –bu yüzyılın başlarında Avusturya Marksistleri, daha yakınlarda da Althusser tarafından oldukça farklı biçimlerde formüle edilen– bir doğa bilimi görüşüne eğilim gösterenlerle Lukács, Gramsci, Frankfurt Okulu ve Habermas gibi “eleştirel kuramcılar”la şekillenen Marksizmi daha çok tarihin felsefi bir yorumu olarak düşünenler arasındaki oldukça uzun bir süredir devam eden tartışmalar.⁹ Bu metodolojik tartışma siyasal kuramda, sosyoloji veya bilim felsefesinde olduğu kadar yaygın ve sistemli bir şekilde sürdürülmemiş olmakla birlikte, Poulantzas (1968) ve diğerlerinin devlet üzerine çalışmalarında ve Habermas’ın (1976) meşruiyete ilişkin tartışmasında olduğu gibi, daha geniş çaptaki tartışmanın siyasal incelemelerdeki sorunlar üzerinde izi görülmektedir. Daha özgül olarak belirtilecek olursa, genel düşünceye göre geçen yirmi yılda siyasal bili-

7 Bu karşıt görüşlerle ilgili yararlı bir değerlendirme için bkz. (Wright, 1971; Quthwaite, 1987).

8 “Yorumlayıcı” yöntem için (Outhwaite, 1986); pozitivizm için (Giddens, 1978); yapısalcılık için (Bottomore ve Nisbet, 1978) ve bilimsel realizm için (Bhaskar, 1979).

9 Çeşitli Marksist “okullar” için şu eserin giriş bölümüne bkz. (Bottomore, 1988).

min kökten bir şekilde yeniden yönlenmesine yol açan “davranışsal hareket”, kuşkusuz bir doğa bilim görüşüne eğilim göstermekle birlikte, böyle bir konuma kayıtsız şartsız bağlı değildir; çünkü bu yaklaşımın kurumların biçimsel yapısından çok fiili siyasal davranışa eğilinmesi gerektiği şeklindeki önsavı (*prescription*), “davranış”ın nedensel bir biçimde açıklanabilen, doğrudan gözlenen fiziksel bir etkinlik olarak ya da anlamının yorumlanması gereken amaçlı bir eylem olarak anlaşılmasına göre farklı biçimlerde ele alınabilir. Bu anlamda, gündelik siyasal yaşamın fenomenolojik çözümlemesi, öyle görünüyor ki, B.F. Skinner’in *Beyond Freedom and Dignity*’de (*Özgürlük ve Haysiyetin Ötesinde*) önermiş olduğu tarzda sıkı bir davranışçı açıklama kadar kabul edilebilirdir.

Ampirizmle ilgili olan bir ikinci metodoloji tartışmasına başlıca katkıları son zamanlardaki Marksist ve yapısalcı düşünürler yapmıştır. Bu düşünürler, sorunun karmaşık yönlerine pek de girmeksizin¹⁰ –sosyal bilimlerde geçerli olduğuna inandıkları bilimsel bilginin “verili” toplumsal olguların gözlenmesi ve toplanmasına dayandığı ve bunlarla sınımlanabileceği görüşü olarak tanımlanan– ampirizme karşı çeşitli itirazları formüle etmişlerdir. İlk iddiaları, bir bilimin gözlenen olguların toplanmasıyla değil, o bilimin alanını oluşturan olguları tanımlayan kavramların ayrıntısıyla işlenmesi sayesinde geliştiğidir; ikincisi ise, bu kuramsal etkinliğin dolaysız olarak algılananın ötesindeki gerçekliğin keşfedilmesi ve çözümlemesini gerektirdiğidir. Godelier’in (1974) ampirik ve yapısalcı toplumsal yapı kavramlarını karşılaştırırken belirttiği gibi:

Levi-Strauss için olduğu kadar Marx için de, bir yapı *dolaysız olarak* görülebilen ve böylesine dolaysız bir şekilde gözlemlenen bir gerçeklik *değil*, insanlar arasındaki görülebilir

10 Bu karmaşıklıklar şuradaki makalelerde aktarılır (Lakatos ve Musgrave, 1970).